

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATION AL
SENIOR C ERTIFIC ATE
EXAMIN ATION**

GRADE 10

SETSWANA PUO YA GAE

PAMPIRI YA BORARO

MADUO: 100

NAKO: 3 diura

This question paper consists of 7 pages.

107 3 H

DITAELO:

Pampiri e, e arotswe ka dikarolo di le **NNE** e leng A, B, C le D.

KAROLO YA A: Tlhamo (50)

KAROLO YA B: Ditlhangwa tse dileele tsa tirisano gammogo le ditlhangwa tse di dirisang mekgwa e e farologaneng ya tlhaeletsano (karolwana e le nngwe = 30)

KAROLO YA C: Ditlhangwa tse dikhutshwane tsa tirisano (10)

KAROLO YA D: Ditlhangwa tsa tshupetso / tshedimosetso / pono / gammogo le ditlhangwa tse di dirisang mekgwa e e farologaneng ya tlhaeletsano (10)

1. Baithuti ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo go Karolo ya A, Karolo ya B, Karolo ya C le Karolo ya D.
2. Karolo nngwe le nngwe e simololwe mo tsebeng e ntšhwa mme kwa bokhutlong jwa Karolo moithuti a thalele.
3. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
4. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
5. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.
6. Baithuti ba tla abelwa maduo a go dira lenane la thulaganyo le go tsereganya tiro ya bona pele ba kwala.

KAROLO YA A**TLHAMO****POTSO 1**

Kwala tlhamo ya boleele jwa mafoko a a ka nnang kana ka 400 – 450 ka **NNGWE** fela ya ditlhogo kgotsa ditshwantsho tse di neilweng. Fa o dirisa setshwantsho go kwala tlhamo se neele setlhogo.

1. Setshwantsho se se ka fa tlase se bua sengwe ka kgwele ya dinao. Kwala tlhamo ka se o se gopolang se tlhaloswa ke setshwantsho se mme o neele tlhamo ya gago setlhogo.

2. Letsatsi le bana ba mmala o sebilo ba ne ba bona boipuso ka lona.
3. Pula ya merwalela.
4. Diketekete tsa batho di thula botala ka tlhogo mo dikotsing tsa tsela ka malatsi a khunologo a bokhutlo jwa ngwaga. Bolela gore go ka dirwang go khutlisa tiragalo e mo ditseleng.
5. A katlholo ya kgole e busediwe kgotsa nnyaya?
6. Fa nka nna ngaka.

MADUO A KAROLO YA A: 50

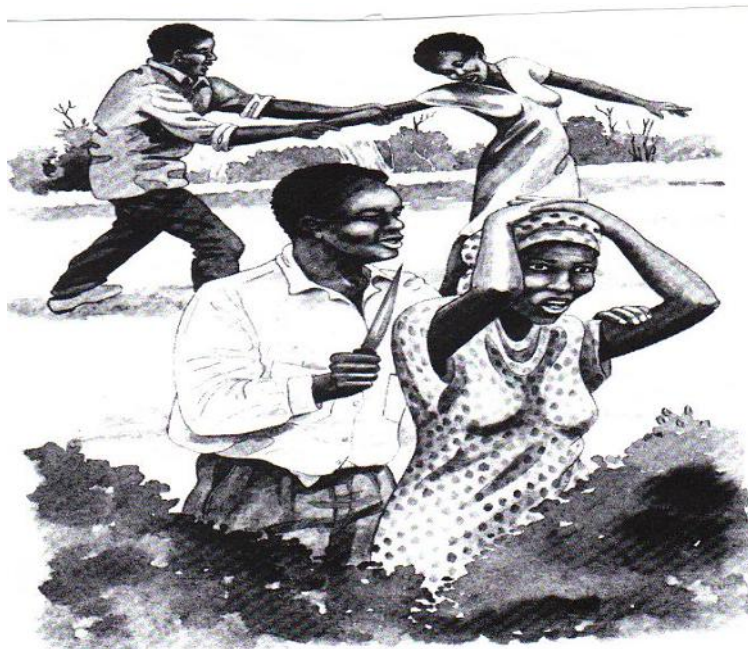
KAROLOYA B

SETLHANGWA SE SELEELE SA TIRISANO

POTSO 2

Araba potso e le **NNGWE** fela mo karolong ya B. Karabo e nne boleele jwa mafoko a a ka nnang kana ka 180 – 200 (diteng fela).

1. Lebelela setshwantsho se se latelang mme morago o kwalele ba Lefapha la Bodirelaloago **lekwalo** la ngongorego.

KGOTSA

2. Kwala **lenane le metsotso ya kopano** ya mokgatlho wa polokano ya bokhutlo jwa ngwaga. A go bonale mo karabong ya gago gore mokgatlho o, o kopana ka metlha.

KGOTSA

3. O motsamaisi yo mogolo wa lebenkele le le rekisang diaparo tsa kgwele ya dinao. Kwalela Molaodimogolo **Memorantamo** o mo itsise gore o tlhoka pego ya dithoto tse di rekisitsweng mo dikgweding tse thataro tse di fetileng. Pego e, e tla tlhokega mo kopanong ya lekgotla la bakaedi, e e tla tshwarwang mo nakong ya dibeke di le pedi.

KGOTSA

4. Barutwana ba gana go boela mo diphaposing. Kwalela mogokgo **pegelo** ka ga dingongorego tsa bona le se se ka dirwang.

MADUO A KAROLO YA B: 1 X 30: 30

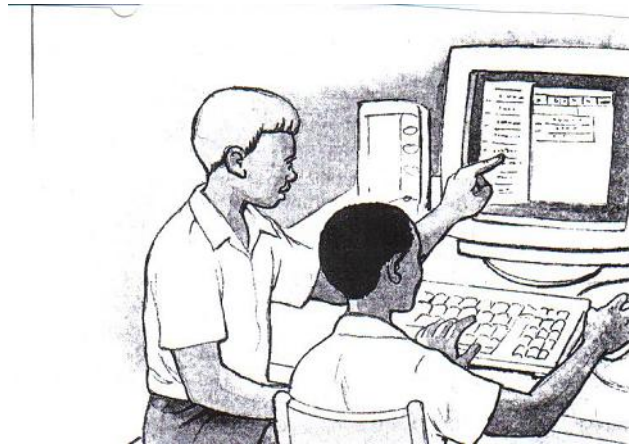
KAROLO YA C**DITLHANGWA TSE DIKHUTSHWANE TSA TIRISANO****POTSO3**

Araba potso e le **NNGWE** fela mo karolong ya C. Karabo nne boleele jwa mafoko a a ka nnang kana ka 120 – 150.

1. Sekolo se segolwane sa Tlhabologo se tlhoka morutisi yo o tla rutang barutwana ba Makgaolakgang Setswana mo kotareng ya bobedi, Seetebosigo a tlhola malatsi a le lesome le botlhano. **Phasalatsa** phatlatiro eo.

KGOTSA

2. Lebelela setshwantsho se se latelang mme morago o kwale fekese o ba itsise gore o tla nna teng mo potsotherisanong e e tla tshwarelwang mo lefelong le le tlhagelelang mo setshwantshong, Phukwi a tlhola malatsi a le masome a mabedi, ura e le ya bobedi mo thapameng.

KGOTSA

3. Motho mongwe le mongwe mo botshelong o tshwanetse go ikitse pele fa a ka kgona go tlhopha se a batlang go ka se dira mo botshelong. Mafelo a mantsi a tlhoka gore motho a tlatse diforomo tsa boikitsiso pele ba ka mo amogela. Lebaka e le gore ba mo itse botoka. Tlatsa foromo e e latelang ka ga wena.

Tiro e ke e ratang-----

Leina-----

Sefane-----

Dikgono tsa me-----

Makoa a me-----

Tse ke setseng ke di fitheletse-----

Tse ke di ratang mo botshelong-----

Se ke eletsang go nna sona-----

Tlhopho ya me-----

Dithuto tse ke ratang go di tsweletsa-----

Setheo se segolwane sa thuto se ke ratang go ya kwa go sona-----

MADUO A KAROLO YA C: 10

KAROLO YA D**DITLHANGWA TSA TSHUPETSO / TSHEDIMOSETSO / PONO LE DITLHANGWA TSE DI DIRISANG MEKGWA E E FAROLOGANENG YA TLHAELETSANO.****POTSO 4**

Araba potso e le NNGWE fela mo Karolong ya D. Karabo e nne boleele jwa mafoko a a ka nnang kana ka 120 – 150.

1. Tlhama dipampitshana tse di tla latlhelwang gongwe le gongwe (mo mafelong a a farologaneng) mme o itsise baithuti ka ga kopano ya bašwa e mo go yona sebui segolo e leng Naledi Pandor.

KGOTSA

2. Tlhagisa phousetara ya sejanaga e mo go yona o tla ngokang bareki ba dingwaga di le masome a mabedi le bobedi (22) go ya go di le masome a mabedi le borobedi (28)

KGOTSA

3. O tlhokafaletswe ke mmaago, mme tsala ya gago ya bonyana e o sa bolong go kgaogana nayo bogologolo ga e kitla e tla go tla kwa phitlhong. Mo thalele tsela e a tshwanetseng go e dirisa go fitlha kwa gaeno.

KGOTSA

4. Moithuti yo o falotseng dithuto tsa boapei tsa Makgaolakgang ka maduo a a gaisang o laelwa go tsaya baithuti ba bangwe mme a ba laele ka moo ba ka bakang dikuku tse di mabosoboso tse di balolang ka gona.

MADUO A KAROLO YA D: 10

PALOGOTLHE: 100

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION**

GRADE 10

SETSWANA PUO YA GAE

PAMPIRI YA NTLHA

MADUO: 70

NAKO: 2 diura

This question paper consists of 7 pages.

107 1 H

DITAELO:

1. Araba dipotso TSOTLHE.
2. Karolo nngwe le nngwe e simololwe mo tsebeng e ntšhwa mme kwa bokhutlong jwa karolo moithuti a thalele.
3. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
4. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
5. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo

KAROLO YA A**TEKATLHALOGANYO****POTSO 1**

- 1.1 Buisa temana ka twantsho ya HIV le AIDS (Lebolelamading) gore o tle o kgone go araba dipotso tse di latelang:

Dijo tse di otlang mmele, gammogo le melemo e e lwantshang megare, di - Antiretroviral, di botlhokwa thata go lwantsha HIV/AIDS (Lebolelamading.) Dijo tse di otlang mmele di botlhokwa thata fa o tshela ka mogare wa HIV. Melemo ya di-Antiretroviral ke melemo e e okobatsang mogare wa HIV. Batho ba le bantsi ba ba nang le HIV ba simolola go dirisa melemo fela fa e simolola go fetogela go AIDS. Melemo e e ba thusa go tshela lebaka le le leele, mme ba tshela botshelo bo bo phepa. Melemo e e nowa botshelo jotlhe. Dijo tsa dikotla ga se melemo, fela di thusa mmele go lwantsha mogare o o ntse o dirisa melemo ya di- Antiretrovirals.

Dikotla di wela mo ditlhopheng tse di latelang tsa dijo:

Dijo tse di agang mmele (diporoteine): dinawa, matokamane, mae, nama, tlhapi, le nama ya kgogo.

Dijo tse di neelang maikatlapelo (dikhabohaetereite le mafura): mmopo / mmidi, reisi, ditapole, sukiri le mafura.

Dijo tse di nang le dibithamini tse di sireletsang kgatllhanong le tshwaetsano: maungo le merogo.

Se se botlhokwa ke go ja sentle. Batho ba ba nang le mogare wa HIV ba latlhegelwa ke keletso ya dijo. Fa o lwantsha HIV, o oketsa maatla a mmele wa gago o a thokang. Netefatsa gore o ja sentle le fa o se na keletso ya dijo. Fa o sa kgone go reka dijo tse o di tlhokang, batlisisa gore a o ka se kgone go dira kopo ya thuso ya katlaatlololoago. Tsenela letsholo la thuso ya ba letseno le le batlang gore batho botlhe ba fiwe madi a go reka dijo. HIV e tlhola gore go ja go nne bokoa. Go ja go go bokoa go tlhola kgatelelo ya HIV. Se ke sediko se se ka thibelwang. HIV e tlhola gore mmele o gope menontsha bokoa mme seno se koafatsa ntwaga ya mmele kgatllhanong le malwetse a mantsi. Batho ba mmele o o bokoa ke bona gantsi ba tshabelelwang ke letshoroma, mafatlha a magolo le malwetse a mangwe a a fetelelang.

Ditlileniki tsa botlhe di abela batho dipilisi tsa dibithamini. Tsona di thusa thata batho ba ba nang le HIV. Le gale, le tsona ga di kae gore o tlogele go dirisa melemo ya di- Antiretroviral. O tshwanetse go ja maungo le merogo e mentsi gore o iponele dibithamini tse dintsi.

Bojalwa jo bo feteletseng bo gakatsa HIV. Gape bojalwa bo ka ema kgatlhanong le di-Antiretroviral. Go goga motsoko go baka malwetse a mantsi, bogolosegolo tshwaetso ya malwetse a mafatlha. Ga go a siama go goga fa o na le HIV. Leka go tlogela motsoko.

E nopotswe go tswa go Sowetan – 24 Seetebosigo 2005, mme ya fetolelwa mo Setswaneng.

DIPOTSO

Araba dipotso tse di latelang ka go nopola go tswa mo temaneng e o e buisitseng.

1.1.1	Neela sekao se le SENGWE ka nngwe le nngwe ya dikotla tse di latelang:	
1.1.1.1	Diporoteine.	(1)
1.1.1.2	Dikhabohaetereite.	(1)
1.1.1.3	Dibithamini.	(1)
1.1.2	A dikotla tse di fodisa HIV le AIDS? Araba ka Ee kgotsa Nnyaya mme o neele lebaka.	(3)
1.1.3	O tthaloganya eng ka melemo ya di- Antiretroviral?	(1)
1.1.4	A mme e kgona go fodisa HIV le AIDS gotlhelele? Araba ka Ee kgotsa Nnyaya mme o neele lebaka.	(3)
1.1.5	Neela malwetse a le MABEDI a gantsi a tthaselang motho yo o tshelang ka HIV /AIDS.	(2)
1.1.6	Ke dilo dife tse PEDI tse o sa tshwanelang go di dira fa o tshela ka mogare wa HIV le AIDS.	(2)
1.1.7	Go ya ka temana e, ke eng se motho yo o tshelang ka HIV le AIDS o ka se dirang fa a sa kgone go reka dijo tse a di tlhokang? Naya lebaka le le LENGWE.	(1)
[15]

1.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang mme morago o arabe dipotso:

- 1.2.1 Neela setshwantsho se se fa godimo setlhogo. (1)
- 1.2.2 Fa o akanya mosetsana yo o tlhagelelang mo setshwantshong se o diraeng? (2)
- 1.2.3 Ke ka ntlha ya eng fa batho ba tsenya ribono e e tlhagelelang mo setshwantshong? (2)
- 1.2.4 Go ya ka wena a ke bašwa fela ba ka rutang batho ka bolwetse jo? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 1.2.5 Neela mekgwa e le MERARO e bolwetse jo bo ka tsenang batho ka yona. (3)
- 1.2.6 Bašwa ba ka thibela bolwetse jo jang? (2)
- 1.2.7 A bolwetse jo bo a bolaya kgotsa nnyaya? Tshegetsa karabo ya gago. (2)
- 1.2.8 O ikaegile ka setshwantsho se, o ka re bokamoso jwa bašwa ba Aforika Borwa ke bofe mabapi le se se tlhagelelang mo setshwantshong? (2)

[15]

MADUO A KAROLO YA A: [30]

KAROLO YA B**TSHOSOBANYO****POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko mme morago o e sosobanye ka temana e e ka nnang le dintlha di le lesome ka mafoko a gago mme bokao bo sa fetoge. Netefatsa gore o akareditse dintlhadikgolo le molaetsa wa yona.

Sephiri sa rramakwalo, rre Pitso.

Thuso le Oratile ba ne ba tswa sekolong fa ba bona rramakwalo, rre Pitso, a tsena ka mmila wa bona. Bona ba sa le ba mo itse ba sa le bannye. O ne a tlhola a ba dumedisa mme a tswelile ka tiro ya gagwe. Ba ne ba lemogile gore o tlhola a sela dilo tse di latlhlweng le matlakala a mangwe fa a ntse a tsamaya ka baesekele ya gagwe ya poso. Nako nngwe o ne a tle a eme go sela lebotlolo kgotsa sengwe fela se basimane ba ba ne ba se bona se tlhoka mosola.

Ka letsatsi le lengwe, Thuso le Oratile ba ne ba bona rre Pitso a ema go sela phatsanyana ya thaele e mongwe o neng a e latlhile. "O ka ithaya wa re o batla gore kgetse ya gagwe ya makwalo e nne lolea, mme ke yole o e tlatse gape ka matlakala." Ga bua Thuso a itlhome fa rre Pitso a tlhakane tlhogo. Ka mokgwa o basimane ba ba neng ba gakgamaletse rre Pitso ka gona, ba ne ba iphitlhela ba mo setse morago go fitlha kwa ga gagwe.

Ntlo ya ga rre Pitso e ne e le ntlo e e phepa, e na le ditlhare le ditšheše tsa mebalabala. Ba ne ba gamarega fa rre Pitso a ema go ba lebelela mme a re: "Basimane, ke solofela gore se le batlang go se bona se ka fa morago ga ntlo." Kwa tshimologong ba ne ba tshoga mme rre Pitso a ba netefaletsa gore ga a ba bifela ka go nyenya, mme a ba laletsa go tla le ena kwa morago ga ntlo.

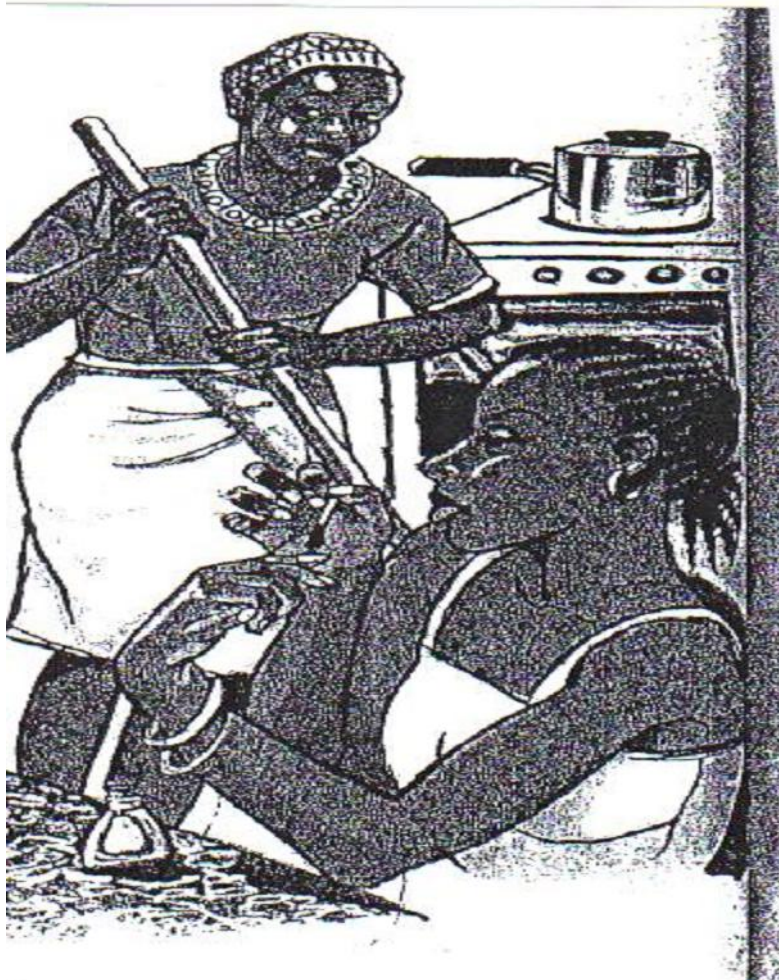
Fa ba fitlha, sephiri sa bo se le mo pepeneneng. Ba bona bontle bo rre Pitso o neng a itlhametse bona ka dikgapetlana tsa matlapa, digalase le dilwana tse dingwe tse batho ba tlholang ba di latlhela mo mebileng. O ne a dirile ditulo le ditafole tsa kwa ntle, difikantswe le dilo tse dingwe tsa mabono - mantle. Go le diterakone tsa terata mme makakaba a tsona a dirilwe ka manathwana a pampiri ya aluminiamo, dinonyane tsa maitirelo, ka matlho a dimmabole le melomo e e dirilweng ka dikhurumelo tsa meteme.

"Ke itumedisiwa ke go fa dilo tse batho ba akanyang gore ga di na mosola, botshelo bo bošwa." Ga bua rre Pitso mme a bolelela basimane gore di le pedi tsa dilo tse o di bopileng go tswa mo matlakaleng, di tlele go rekisiwa kwa dipontshong tsa botaki mo kgwedding e e tlang. Ya nna gona Thuso le Oratile ba lemogang monate wa nako e ba e nnileng le rre Pitso.

MADUO A KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C**TIRISO YA PUO****POTSO 3**

3.1 Sekaseka setshwantsho se se latelang mme morago o arabe dipotso:

DIPOTSO:

3.1.1	Neela setshwantsho se se fa godimo setlhogo.	(1)
3.1.2	Tshegetsa karabo e e mo go 3.1.1 ka lebaka le le utlwalang.	(2)
3.1.3	O akanya eng ka ga mosadi yo o tshotseng lefeelo?	(2)
3.1.4	Ditiragalo tsa setshwantsho se, di diragala mo phaposing efe ya ntlo?	(1)
3.1.5	Tshegetsa karabo e e mo go 3.1.4 ka lebaka.	(2)

3.1.6 Setshwantsho se, se tsosa maikutlo afe mo go wena? (2)

Buisa temana e e latelang mme morago o arabe dipotso:

Go ne go rile tuu! Mo kamoreng, o ka utlwa le fa nnalete o wa tota, go ne go lowa ya matlho fela ntwana. Malome o ne a ratha ka loleme, melomo e bebenya fela. Mmangwane ene a lebile fela, di mo tletse dimpa dikgang tsa ga Oteng. Nna ke ne ke kotame mo sekhutlwaneng, ke ntse ke ntsha dinala tsa me leswe ka letlhokwana, ke rapela thapelo e tshesane ya gore go itshwarelanwe, dilo di boele mannong. Mo tlhogong ya me go feresela maele otlhe a re ithutang ka ona kwa sekolong a kagisano le itshwarelano.

“Fa o pitlaganwe ke diaparo jaana e bile tlhogo ya gago e kete e rurugile jaana, a o tsaya sentle mo tlhogong?” ga bua jalo malome, e bile a ntse a supasupa Ausi Oteng ka monwana wa supabalo. Nako yotlhe e, Ausi Oteng o ne a ruthile tlhogo, e kete motho a reeditse mmimo o o monate. Diaparo tsa gagwe tse di kgamathetseng le merodi mo maotong di ne di tshalosa botshelo jwa gagwe ba mmamotlalanaga. O ne a tsutsubane e le tota, e kete o ne a tshotlhiwa ke kgomo. Lefatshe le mo otlile e le tota, le morwammotlana tota o ne a boa ka kwano.

Re a Ipela, M Thabeng le ba bangwe

3.1.7 Tiriso ya mogatlana -ana mo leineng letlhokwana e dirisitswe go kaya eng? (1)

3.1.8 Nopola matlhopi a le MABEDI mo temaneng o bo o a dirise mo dipolelong tse o di itlhametseng. (1 x 2) (2)

3.1.9 Tlhalosa gore dikarolopuo tse di latelang di dira tiro efe go ya ka mo di dirisitsweng ka gona mo temaneng.

3.1.9.1 Sentle.

3.1.9.2 Sekolong. (1 x 2) (2)

3.1.10 Dirisa maemedi a a latelang mo dipolelong tsa gago.

3.10.1 Ene.

3.10.2 Ona. (1 x 2) (2)

3.1.11 Neela mareo a Setswana boemong jwa maadingwa a a latelang:

3.1.11.1 Kamoreng.

3.1.11.2 Ausi. (1 x 2) (2)

- 3.1.12 Thalela megatlana ya madiri mo dipolelong tse di latelang o bo o bolele tiriso ya ona.
- 3.1.12.1 Mo tlhogong ya me go feresela maele otlhe a re ithutang ona kwa sekolong a itshwarelano.
- 3.1.12.2 O ne a tsutsubane e le tota, e kete o ne a tšhotlhiwa ke kgomo. (1 x 2) (2)
- 3.1.13 Nopola mothala wa regisetara (segalo) se se dirisitsweng mo temaneng o bo o neele mofuta wa sona. (1 x 2) (2)
- 3.1.1.4 Dirisa lengwe le lengwe la mafoko a a latelang mo dipolelong go supa bokao jo bo farologaneng le jwa temana.
- 3.1.14.1 Bua.
- 3.1.14.2 Tlhogo. (1 x 2) (2)
- 3.1.15 Neela sekapuo se se dirisitsweng mo polelong e e latelang:
- 3.1.15.1 O ka utlwa le fa nnalete o wa tota. (1)
- 3.1.16 Kwala ditlhaloso tsa maele a a latelang:
- 3.1.16.1 Go boa ka kwano.
- 3.1.16.2 Go otlwa ke lefatshe. (1 x 2) (2)

thuto

Lefapha la Thuto
REPHABOLIKI YA AFERIKA BORWA

4. Sekaseka setshwantsho se se latelang mme morago o arabe dipotso:

- 4.1 Ke ka ntlha ya eng fa mafoko a mangwe a kwadilwe ka ditlhaka tse dikgolo mme a mangwe ka tse dinnye? (2)
[30]

MADUO A KAROLO YA C: 30
PALOGOTLHE: 70